

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Клименко Ольга Анатоліївна - кандидат юридичних наук, начальник відділу МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України (м. Київ, Україна)

УДК: 343.9.02

В статье рассмотрено современное состояние организованной преступности в Украине. Определены основные современные факторы, детерминирующие новые формы этой преступности. Проанализированы статистические показатели, характеризующие организованную преступность.

Ключевые слова: организованная преступность, коррупция, состояние, тенденции, группировка.

Articolul ia în considerare starea actuală a crimei organizate în Ucraina. Sunt determinați principalii factori moderni care determină noile forme ale acestei infracțiuni. Sunt analizați indicatorii statistici care caracterizează criminalitatea organizată.

Cuvinte cheie: crima organizată, corupție, stare, tendințe, grupare.

The article describes the current state of organized crime in Ukraine. The main modern factors determining new forms of this crime are identified. Statistical indicators characterizing organized crime are analyzed. Modern organized crime is characterized by the commission of professional crimes, which are carefully masked and have a high level of latency. New forms are emerging, transnational organized crime is becoming increasingly large, new factors of its determination are appearing.

The author analyzed the influence of modern factors on the trend of organized crime. Further deterioration of the socio-economic situation may be due to the continuation of hostilities in the east of Ukraine and low domestic and external demand for goods, services of domestic business entities, increase of tariffs for housing and communal services, electricity. Among the key factors that will affect the state of the economy in the state, one can distinguish the following: military actions in the east of Ukraine and the breakdown of interregional ties as a result of the loss of control over the Crimea, separate territories of Donetsk, Lugansk regions; low domestic, external demand as a result of the financial and economic crisis; complicated trade relations with the countries of the Middle East as a result of hostilities in Syria; reducing the purchasing power of the population as a result of reducing its real incomes; worsening financial results of enterprises, curtailing credit activity, reducing public funding and high unemployment; the complication of access of Ukrainian goods to the markets of China, the Middle East, CIS countries; decrease of world prices for export goods from Ukraine; low level of judicial protection of private property, foreign direct investment.

Keywords: organized crime, corruption, state, trend, group.

Постановка проблеми

Протидія злочинності – це одна з ключових проблем сучасних реалій, яка турбує людство протягом багатьох століть та становить серйозну загрозу для реформ. Злочинність, зокрема в її організованих формах,

продовжує залишатися реальністю нашого життя і серйозною державною проблемою, особливо в умовах реформування правоохоронної системи. Офіційні статистичні відомості свідчать про те, що серед облікованих злочинів, учинених організованими групами

та злочинними організаціями, переважають злочини загальнокримінальної спрямованості, а саме проти життя та здоров'я особи, власності тощо. Водночас необхідно зауважити, що сучасна організована злочинність характеризується вчиненням професійних злочинів, які ретельно маскуються та мають високий рівень латентності. Виникають нові її форми, набуває все більших масштабів транснаціональна організована злочинність, з'являються нові фактори її детермінації. Саме тому виникає необхідність кримінологічного дослідження сучасного стану організованої злочинності в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень

Слід зауважити, що організована злочинність має негативний вплив практично на всі сфери суспільного життя, у зв'язку з чим ця проблематика розглядалася великою кількістю вітчизняних та зарубіжних науковців. У різні часи питанням кримінологічного дослідження організованої злочинності присвячували свої роботи О. Джужа, А. Закалюк, О. Кваша, М. Корнієнко, О. Костенко, М. Мельник, В. Куц, О. Ярмиш, В. Шакун, С. Шепетько та ін. Здобутки цих та інших вчених мають вагомое науково-практичне значення у дослідженні кримінологічного аналізу організованої злочинності, але трансформації форм організованої злочинності, тривала соціально-економічна криза, наявність військового конфлікту в нашій країні зумовлюють потребу в подальшому вивченні цієї проблематики.

Метою статті є кримінологічний аналіз стану організованої злочинності протягом останніх років та визначення основних її тенденцій.

Виклад основного матеріалу

Злочинність – це небезпечний прояв людської поведінки, що завдає величезної шкоди суспільству. Терміном «злочинність» позначають сукупність злочинів, що вчиняються у даному суспільстві в даний час. Це соціальне, масове явище, що має певні причини, умови, закономірності, тенденції [1, с. 7].

Організована злочинність, проблеми її виникнення, розвитку та розповсюдження є предметом дослідження багатьох науковців різних галузей юриспруденції. Варто зауважити, що з давніх часів організована злочинність пройшла певну еволюційну трансформацію. Спочатку це були поодинокі злочинські та розбійницькі угруповання, які вчиняли злочини виключно з корисливих мотивів, а сьогодні організовані групи та злочинні організації вже мають вигляд структурованих транснаціональних злочинних кланів зі своїми внутрішніми традиціями й законами. Для досягнення певної конкретики у розумінні цього феномену значимо, що в межах цієї роботи організована злочинність визначається, відповідно до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [2], як сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Чинне національне законодавство розкриває зміст організованої злочинності через інститут співучасті в злочині. Зокрема, у статті 28 Кримінального кодексу України передбачено форми співучасті, надано визначення організованої групи та злочинної організації. Крім того, викликає науковий інтерес питання класифікації організованих злочинних груп. Так, наприклад, цікавою є позиція Я. Калиновської [3, с. 166-167], яка диференціює організовану злочинність таким чином:

1. Залежно від виду злочинної діяльності:

групи, які вчиняють злочини лише загальнокримінальної спрямованості;

групи, які вчиняють з однаковою часткою як злочини загальнокримінальної спрямованості, так і інші види злочинів (економічні, екологічні тощо);

групи, які вчиняють злочини загальнокримінальної спрямованості лише як продовження чи закінчення «основних» злочинів іншої спрямованості.

2. Залежно від мети вчинення злочину:
групи, які вчиняють злочини виключно з корисливих мотивів;

групи, які вчиняють злочини з інших мотивів – помста, розпалення національної ворожнечі.

3. Залежно від рівня вчинення злочинної діяльності:

групи, які вчиняють злочини виключно на професійному рівні та замовні;

групи, які вчиняють злочини як на професійному рівні, так і без попередньої підготовки та навичок;

групи, які вчиняють виключно побутові злочини.

4. Залежно від використання під час злочинної діяльності різного виду зброї:

групи, які використовують вогнепальну зброю та вибухові речовини;

групи, які використовують холодну зброю;

групи, які не використовують зброю.

5. За кількісним показником:

групи складом до 3 осіб;

групи складом від 3 до 10 осіб;

групи складом від 10 до 20 осіб;

групи складом більше 20 осіб.

6. За розгалуженістю:

одноцентрові групи (існує лише 1 угруповання);

2 та більше угруповань, що входять до складу одного.

7. За характером відносин між членами злочинних груп та організацій:

групи, що створені на основі родинних стосунків;

групи, що створені на підставі ідеологічних, етнічних, расових чи інших суспільних поглядів;

групи, які створені у зв'язку із знайомством чи проведенням спільного часу в місцях із обмеженим колом осіб (місця позбавлення волі, територія проведення антитерористичної операції тощо).

8. За наявністю та рівнем корумпованих зв'язків:

групи, які мають добре налагоджені корумповані зв'язки, або членами таких груп є високопосадовці;

групи, які не мають постійних корумпованих зв'язків та використовують лише однаразові знайомства;

групи, що зовсім не мають корумпованих зв'язків.

Вказана класифікація надає досить повне уявлення про характеристику тих організованих груп та злочинних організацій, які вже виявлені правоохоронними органами, тобто інформацію про які можна отримати з офіційних інформаційних джерел. Відповідно до Звіту про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями, розміщеного на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України [4], в нашій країні простежується тенденція до зростання кількості виявлених організованих груп та злочинних організацій. Так, якщо у 2017 році правоохоронними органами було виявлено 210 організованих груп та злочинних організацій (+54% порівняно з 2016 роком), то за 9 місяців 2018 року вже виявлено 253 такі групи (+31% порівняно з відомостями за 9 місяців 2017 року).

Крім того, має місце значне збільшення кількості осіб, що є учасниками цих організованих груп та злочинних організацій. Так, наприклад, у виявлених у 2017 році групах всього було виявлено 949 осіб-учасників (+59% порівняно з 2016 роком), а за 9 місяців 2018 року вже виявлено 1206 осіб-учасників (+49% порівняно з відомостями за 9 місяців 2017 року).

Однак слід погодитися з тим, що офіційні статистичні відомості навряд чи можуть висвітлити об'єктивну ситуацію зі станом та тенденціями організованої злочинності в нашій державі, адже загальновизнаним є факт, що цей вид злочинності має високий рівень латентності. Латентна злочинність – невиявлені або незареєстровані злочини, які не дістали свого відображення в офіційній статистичній звітності [5, с. 249]. Саме тому для визначення реального її стану варто ви-

користувати також альтернативні джерела інформації.

О. Кваша стверджує, що корупція якісно змінює сучасну організовану злочинність, дає змогу останній зміцнювати свої позиції в суспільстві й державі. Межі між корупційною та іншою діяльністю організованих злочинних структур вищого рівня практично не існує. Широке розповсюдження корупції призводить до розвитку та вдосконалення організованої злочинності, а якісне й кількісне зростання останньої, у свою чергу, тягне за собою збільшення кількості корупційних проявів та підвищення небезпечності її характеру. Тому заходи протидії корупції та організованій злочинності можуть і мають поєднуватися, застосовуватися в комплексі [6, с. 341].

Крім того, С. Розум зазначає, що з урахуванням законодавчих змін організована злочинність в нашій країні не викорінювалась, а навпаки починала пристосовуватись до кризових реалій. У подальшому, спираючись на корупційний складник, організована злочинність не лише отримала «вигоду» у вигляді уникнення покарань за вчинення злочинів, а й пришвидшила темпи економічного збагачення та розширення сфери свого економічного впливу [7, с. 13].

Стосовно стану організованої злочинності в нашій країні С. Шепетько надає такі прогнози. За його переконанням, подальше погіршення соціально-економічної ситуації може бути обумовлене продовженням військових дій на сході України та низьким внутрішнім і зовнішнім попитом на товари, послуги вітчизняних суб'єктів господарювання, підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, зокрема на електроенергію. Серед ключових факторів, що впливатимуть на стан економіки в державі, можна виділити такі: 1) військові дії на сході України та розрив міжрегіональних зв'язків унаслідок втрати контролю над АР Крим, окремими територіями Донецької, Луганської областей; 2) низький внутрішній, зовнішній попит унаслідок фінансово-економічної кризи; 3) ускладнені торговельні відносини з країнами Близького Сходу внаслідок військових дій у Сирії;

4) зниження купівельної спроможності населення внаслідок зменшення його реальних доходів; 5) погіршення фінансових результатів підприємств, звуження кредитної активності, скорочення державного фінансування й високий рівень безробіття; 6) ускладнення доступу українських товарів на ринки Китаю, Близького Сходу, країн СНД; 7) обмеження валютних надходжень та валютної виручки, отриманих від експорту вітчизняних товарів; 8) низький рівень судового захисту приватної власності, прямих іноземних інвестицій [8, с. 131-132].

Однією з нових сучасних форм організованої злочинності в Україні вважаються угруповання, які займаються рейдерськими захопленнями аграрних підприємств. Першопричинами таких конфліктів офіційно вважаються юридичні суперечки між аграрними підприємствами. Як зауважує один з експертів у цій галузі, адвокат громадської організації «Бізнес-варта» А. Наход, за неофіційними даними тільки у 2017 році в Україні було близько 700 таких рейдерських захоплень, за офіційною статистикою – лише близько 80-ти. У цьому році кількість подібних випадків, ймовірно, збільшилася в два, а то і в три рази. Механізм вчинення захоплення наступний. Рейдери намагаються знайти слабкі місця у компанії-жертви (наприклад, неправильно оформлені документи). А потім використовують ці факти, щоб в судовому порядку домогтися права заволодіти майном підприємства і якнайшвидше його продати. При чому в подальшому виявляється, що такі дії мають юридичні підстави, адже злочинці використовують прогалини у законодавстві [9].

За версією глобальної онлайн-бази даних «Numbeo», міста Одеса, Київ, Харків та Львів потрапили до рейтингу злочинності у світі станом на середину 2018 року. Зокрема, Київ – на найвищій сходинці серед українських міст у рейтингу – 130-е із 327-и міст у цьому рейтингу. Індекс злочинності у Києві сягнув 47,90, а індекс безпеки – 52,10. Харків опинився дещо нижче – на 139-му місці. Його індекс злочинності – 46,77, індекс безпеки – 53,23. Львів серед цих трьох українських міст – найнижче – на 207-й сходинці з індексом

безпеки 60,08 та індексом злочинності на рівні 39,92. При цьому у рейтингу злочинності станом на середину 2018 року чотири українських міста – Одеса (91 із 338 міст), Київ (121 із 338 міст), Харків (140 із 338 міст) та Львів (207 із 338 міст). Індекс злочинності в них у цьому рейтингу за півроку – 53,71; 48,78; 46,29; 40,35 відповідно. Оцінка щодо кримінальності міст базується на опитуваннях відвідувачів онлайн-бази даних «Numbeo». Для створення поточного індексу (який завжди оновлюється) використовуються дані за період до 36 місяців. Індекс злочинності – це оцінка загального рівня злочинності в певному місті чи країні. Рівень злочинності нижче 20 – дуже низький, рівень злочинності від 20 до 40 – низький, рівень злочинності від 40 до 60 – середній, рівень злочинності від 60 до 80 – високий, а рівень злочинності вище 80 – дуже високий. Індекс безпеки, навпаки, абсолютно протилежний показнику злочинності. Якщо місто має високий індекс безпеки, то вважається дуже безпечним [10].

Висновки

Сьогодні надзвичайно важливо мати таку систему органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, яка буде спроможна чинити адекватний опір сучасним організованим групам та злочинним організаціям. Підсумовуючи вищенаведене, слід виокремити декілька важливих тенденцій, що надають уявлення про поточний стан організованої злочинності в Україні, виходячи із стану криміногенної ситуації, яка склалася в державі.

1. Відповідно до офіційних статистичних відомостей, поданими у звітності Генеральної прокуратури України, у нашій країні простежується тенденція зростання кількості виявлених правоохоронними органами організованих груп та злочинних організацій, а також збільшення кількості осіб-учасників таких угруповань. Варто додати, що темпи зростання кількості виявлених організованих злочинних угруповань є досить суттєвими, адже у 2017 році спостерігалось зростання їх на 54% у порівнянні з 2016 роком, а за 9 місяців 2018 року кількість виявлених ор-

ганізованих злочинних угруповань в Україні вже перевищує тогорічний показник на 31%.

2. Ще однією негативною тенденцією організованої злочинності є – рейдерські захоплення аграрних підприємств. Так, останніми роками все частіше в засобах масової інформації з'являються повідомлення про напади на аграрні підприємства.

3. Важливим явищем, що супроводжує сучасну організовану злочинність в Україні та за її межами є корупція. Незважаючи на широкомасштабні дії органів влади з усунення цього негативного явища, на сьогодні корупція залишається незмінним супутником вітчизняної організованої злочинності.

4. В умовах сьогодення організована злочинність має високий рівень латентності, а отже, для аналізу її реального стану слід використовувати також альтернативні джерела інформації. Відсутність певних методик обчислення фактичних обсягів організованої злочинності, призводять до розмивання меж цього виду злочинності та розрізнення відомостей про її стан.

5. Ще одним аспектом зміни тенденцій організованої злочинності слід вважати складну соціально-економічну ситуації в нашій країні, яка насамперед зумовлена продовженням військових дій на сході України.

Література

1. Шакун В.І. Несправедливість породжує злочинність. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка)*: матер. Міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 20 листоп. 2015 р.). К. : НАВС, 2015. С. 7–15.

2. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення 22.10.2018).

3. Калиновська Я.О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Форум права*. 2017. № 5. С. 164–168.

4. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурор-

сько-слідчої роботи [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113287&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 22.10.2018).

5. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін. Кримінологія: Навчально-методичний посібник/ за заг.ред О.М. Джужа. – К.: Атіка, 2003. – 400 с.

6. Кваша О.О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 335-342.

7. Розум С. Ю. Історико-правові засади формування нормативно-правової бази підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією. *Вчені записки НТУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 29 (68). 2018. № 3. С. 12-17.

8. Шепетько С.А. Сучасні причини та умови, що сприяють проявам організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Випуск 1. Том 2. С. 129-132.

9. Как и почему рейдеры захватывают сельскохозяйственные предприятия в Украине? [електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт «Страна.ua». – Режим доступу: <https://strana.ua/articles/special/163217-kak-i-pochemu-rejdery-zakhvatyvajut-selskokhozjajstvennye-predprijatija-v-ukraine.html> (дата звернення 21.10.2018).

10. Рейтинг злочинності у світі: оцінили міста в Україні [електронний ресурс]. URL: <https://uareads.club/2018/09/25/reiting-zlochinnost%D1%96-y-sv%D1%96t%D1%96-o-s%D1%96-ni-l-i-m%D1%96-s-t-a-v-ukra%D1%97n%D1%96/> (дата звернення: 16.09.2018).